

або у ймовірній формі, або експерт може відмовитися від проведення експертизи з вказанням об'єктивних причин. Отже, враховуючи особливості цих об'єктів, треба ставити перед експертом завдання, які можуть бути ними вирішені об'єктивно і в повному обсязі. Питання, що ставляться на вирішення експертизи, в основному некоректні, бо містять правову кваліфікацію злочину, наприклад: чи є погрози залякування гр-на П. заподіянням фізичної, майнової, моральної шкоди у разі не надання нею неправомірної вигоди? У цьому випадку питання можуть бути переформульовані в порядку і відповідно до нормативних актів [1; 2]. Отже, в межах компетенції експерта-лінгвіста питання постанови (ухвали) можуть корегуватися і бути викладені в редакції експерта, наприклад: чи містяться в об'єктивному змісті текстів смс-повідомлень гр-на К. висловлювання, виражені у формі погроз щодо гр-на Т., Також можуть вирішуватися питання відносно адресата (особи, до якої спрямоване повідомлення) та адресанта (автора повідомлення), а залежно від певного об'єкта дослідження – щодо збіжностей за семантикою (визначенням) об'єктивного змісту ключових у питанні слів та висловлювань у тексті, а також щодо прямих та непрямих погроз.

Під час ознайомлення з поставленими завданнями експерт вивчає об'єкти дослідження, їх якість і достатність інформативного матеріалу для проведення дослідження, визначає методику проведення певного дослідження, враховуючи межі спеціальних знань експерта-лінгвіста. Для уточнення інформації або усунення будь-яких недоліків, експертом складається клопотання відповідно до чинного законодавства, яке направляється органу, що призначив експертизу, з метою роз'яснення завдань, поставлених перед експертом, або ж відносно якості та інформативності досліджуваного об'єкта. Відповідно до Інструкції [1], терміни виконання клопотання обмежені, тому нерідко експертами на адресу органу, що призначив експертизу, надсилається повідомлення про неможливість надання висновку через недотримання ними вищезазначених термінів.

Одним з проблемних є питання призначення лінгвістичної експертизи щодо встановлення висловлювань, які містять погрози за відео- або аудіоматеріалами. На сьогодні лінгвістичні (семантико-текстуальні) експертизи щодо вирішення питань відносно встановлення погроз, проводяться експертами-лінгвістами з дослідження писемного мовлення, оскільки методики проведення зазначеного виду експертизи усного мовлення нерозроблені. Отже, у разі призначення лінгвістичної експертизи відносно встановлення погроз за будь-якими носіями інформації, доцільно призначати комплексну судову експертизу відео-, звукозапису та лінгвістичну (семантико-текстуальну) експертизу, у межах якої спочатку встановлюється зміст інформації на будь-якому носії, а потім експертом-лінгвістом досліджується зміст тексту і встановлюються висловлювання, виражені у формі погрози. У зв'язку із скороченням термінів розслідування та проведення експертизи, пропонується призначати лінгвістичні дослідження за текстами роздруківок, оформлених відповідно до чинного законодавства. Також рекомендується перед призначенням лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи ознайомитися з завданнями, що можуть вирішуватися експертами-лінгвістами у межах своєї компетенції (філологічних знань), і вірно формулювати питання, що будуть поставлені на вирішення експертизи. У разі виникнення ускладнень під час підготовки матеріалів для проведення експертизи, можна одержати консультацію в судово-експертній установі.

Список використаних джерел:

1.Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 № 53/5 (зі змінами та доповн.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.02.2019).

УДК 343.434

*Ковкіна Є. В., ст. наук. Харківського НДІСЕ,
e-mail: evkovkina@gmail.com*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО АКТУ «ПОГРОЗА» У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи писемного мовлення існує нагальна потреба розроблення чіткого алгоритму дослідження текстових об'єктів щодо виявлення та аналізу в їхній структурі мовленнєвого акту погрози.

Зазначене акумулюється активізацією такого предмету розслідування на етапі досудового провадження та судового розгляду, як встановлення відповідальності за погрозу життю та здоров'ю певної особи (осіб).

У мовознавчій практиці існує декілька підходів як до вивчення складових іллокутивного акту погрози, так і до тлумачення названого поняття. Згідно із лексикографічними джерелами, дефініцією поняття «погроза» є «обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність, залякування» також «можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого-, чого-небудь. Те, що може заподіяти зло, неприємність» [1]. Лексичне наповнення висловлювання, вираженого у формі погрози, ґрунтується на логічному поєднанні обох визначень, оскільки у понятті названого мовленнєвого акту відбувається злиття саме обіцянки завдати неприємності адресату та настання негативних наслідків для нього, якщо умови адресанта не будуть здійсненими або якщо адресатом вже виконані певні дії, що суперечать переконанням адресанта і він виражає з цього приводу своє незадоволення.

На сьогодні лінгвістичні розвідки щодо визначення погрози як акту спілкування є досить поширеними. Як об'єкт дослідження погроза має складне поняттєве наповнення, що виражається через різні граматичні форми. Враховуючи зазначене, цілком логічним є існування різних підходів до вивчення названого акта та декілька напрямків лінгвального аналізу погрози.

Н. Войцехівська на основі розгляду засобів вираження погрози, підкреслює, що тактика погрози у певному тексті може бути вираженою як прямо, так і опосередковано, а головним у її встановленні є контекст, ретельне семантичне дослідження якого надає змогу виявити цей акт й інтерпретувати його. Дослідниця зауважує, що мовознавці розглядають погрози під різним фокусом уваги і доходять висновків, що це комплексні мовленнєві акти, «мета яких полягає в задоволенні комунікативної мети мовця-агресора через залякування адресата» [2, с. 27]. У результаті дослідження авторка підкреслює, що погроза є засобом «агресивної цілеспрямовано деструктивної комунікативної поведінки, що виникає за умов напруженого, ускладненого спілкування і спрямований на досягнення цілі лише автора повідомлення» [2, с. 19].

Цілком виправданим є визначення погрози як комунікативної стратегії. Оскільки як правило, її можливо простежити при безпосередньому спілкуванні двох (або більше) осіб, коли вони обговорюють певні події, проблеми. Вивчаючи зазначений акт як комунікативну стратегію, К. Коротич доводить, що для її реалізації використовується однойменні тактичні прийоми, які вмотивовані «потребою адресанта однозначно задекларувати свою комунікативну мету – шляхом погрози змінити наміри адресата виконати якісь дії» [3, с. 141].

Існуючі розбіжності у підходах до вивченні акту «погроза» зумовлені великою кількістю її мовленнєвого вираження, тобто у кожному окремому комунікативному контексті погроза може розглядатися як стратегія, як своєрідна тактика чи навіть певний мовленнєвий прийом впливу на адресата. Дослідники одностайно відзначають, що метою мовленнєвого акту з погрозою є намагання адресанта переконати адресата виконати (або не виконувати) конкретні дії, результат яких задовольнить інтереси саме адресанта. Треба звертати увагу і на другий різновид результату мовленнєвого акту, коли адресант вдається до погрожування за вже здійснені адресатом дії. У такий спосіб виражається невдоволення і різкий осуд мовця, оскільки виконані дії йшли всупереч його поглядам, вподобанням тощо. У будь-якому випадку ще одним обов'язковим чинником є наявність вербально вираженої вимоги до адресата, простою формою якої є «*якщо ти не зробиш, то я*» або «*ти не мав цього робити, тому тепер я*» і т. ін.

Об'єктами дослідження експертів з лінгвістичного дослідження писемного мовлення дедалі частіше стають текстові матеріали публіцистичних публікацій у ЗМІ, тексти телефонних смс-повідомлень, дописи в мережі Інтернет, інші висловлювання, що необхідно перевірити на предмет наявності в них погроз.

Сучасні світові глобалізаційні процеси, тотальне розширення Інтернет-мережі, популяризація соціальних мереж та потужний сплеск різнопланових месенджерів продукує появу різних видів спілкування. Дедалі частіше віртуальні розмови витісняють реальне спілкування між людьми. Форма ж вираження таких бесід набуває спрощеного виду, а

саме: слова, частини речень або навіть цілі речення замінюються смайлами, знаковими фігурками. Все перелічене значно ускладнює виявлення вербальних засобів погрози, потребує ретельної уваги та розроблення нових підходів до її вивчення.

У значних за обсягом текстах ілюкутивна сила погрози здатна міститися у кількох, на перший погляд, не поєднаних за змістом реченнях, але контекстуально становити одне ціле, містити обґрунтування претензій до адресата та вербальними засобами мовлення сповіщати його про конкретну загрозу його інтересам або життю.

Названі процеси у комплексі з іншими не менш важливими надають поштовх до розроблення чіткого алгоритму встановлення мовленнєвого акту «погроза» у різних за видами об'єктах, з обов'язковим врахуванням граматичних форм побудови погроз, лексичного наповнення кожного слова конструкції, встановлення контекстуального оточення, пунктуаційних форм акцентуації тощо.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: У 11 томах. Т. 6. К., 1975. С. 724.
2. Войцехівська Н. Засоби вираження погрози в українському конфліктному діалогічному дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* № 30, К., 2014. С. 17–30.
3. Коротич К. Комунікативні стратегії погрози та подолання страху в дискурсі української преси XX–XXI століть: мовні механізми впливу на реципієнта. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.*, 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 140–145.

УДК 343.98

*Рибалко А. І., судовий експерт Харківського НДІСЕ,
e-mail: andriiribalko@gmail.com*

*Дідушок Н. Я., провідний судовий експерт Харківського НДІСЕ,
e-mail: didushok-n@meta.ua*

ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У КРАЇНАХ ЗАХОДУ, БЛИЖНЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ У УКРАЇНІ

Мовленнєва діяльність – одна з найпоширеніших і найбільш продуктивних видів діяльності для більшості людей. Мова – це інструмент, за допомогою якого можна допомагати, а також завдавати значної шкоди. Саме остання властивість мови лежить в основі багатьох злочинів.

Зважаючи на наведене, ближче до середини XX століття у багатьох країнах світу проводиться криміналістичне дослідження мовлення підозрюваних у скоєнні злочинів осіб (зокрема, у межах авторознавчої експертизи – у країнах пострадянського простору і соціолінгвістичних досліджень – у західних країнах), з метою встановлення винних.

Однак досліджуючи продукти мовленнєвої діяльності людей (як зафіксовані в письмовій формі тексти, так і усне мовлення), фахівці-лінгвісти дійшли висновку, що іноді виключно лінгвістичних методів недостатньо для повного та всебічного аналізу властивостей того чи іншого мовленнєвого явища.

Оскільки мовлення (мовні прояви) є результатом проекції психічної діяльності особистості, цілком логічним є звернення також і до психологічного аналізу мовлення. У психолінгвістичну проблематику входить відношення мовлення до думки, перцептивних процесів, емоцій, станів людини, особистості в цілому. Саме в мовленні відбиваються соціальні й особистісні позиції, ставлення людей одне до одного. Зазначене дозволяє вважати, що психологічний підхід за кількістю охоплюваних відносин повніший від лінгвістичного. Разом з тим, очевидно, що у лінгвістів – більший досвід і накопичена інформація в описуванні мовних явищ і форм. Тому поєднання двох підходів під час аналізу мовних явищ є взаємокорисним [1, с. 112].

Означене поєднання двох видів експертних досліджень дістало назву психолого-лінгвістичної (або психолінгвістичної) експертизи. За О. О. Леонтьєвим, психолого-лінгвістична експертиза – це комплексний вид досліджень, що проводиться фахівцем-психологом і фахівцем-лінгвістом, у той час як психолінгвістична експертиза може проводитися особою, яка має водночас вищу психологічну та вищу лінгвістичну освіту [2].

Психолінгвістика – це вивчення зв'язків між мовленнєвою поведінкою та психологічними процесами того, хто говорить або пише, що обумовлюють цю поведінку. Судова психолінгвістика у країнах Заходу (зокрема, у США та Великобританії) має понад 40-річну історію і поєднала в собі досвід слідчих і знання експертів у галузі психології та лінгвістики, а також